

УДК 72.01, 7.01

Р.О.Косаревська

СЕМІОТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОДУКУВАННЯ ЗМІСТІВ В АРХІТЕКТУРІ

Процес безперервного означування людиною предметів, явищ, почуттів тощо був розпочатий ще у добу Едему¹. За час людської цивілізації знаки утворили своєрідний міст між світом природи і створеним розумом людини світом культури. Отже семіотичні методи можуть застосовуватись до будь-якого культурного процесу, в тому числі і до архітектури. Відмітимо, що більшість відомих філософів, культурологів, семіотиків, які внесли значний вклад у культуру, звертаючись до семіотики простору, в тому числі і архітектурного, розглядали його змістовну складову через словесну характеристику. Такий підхід ми бачимо і у Ю.Лотмана, і у У.Еко, і у Р. Барта. Трактування через слово, опосередковане подією, характерне для М.Мамардашвілі, М.Хайдеггера та інших. М.Бахтін так сформулював це положення: "Завдання полягає в тому, щоб предметне середовище, яке впливає механічно на особистість, змусити заговорити, тобто розкрити її в змістовний контекст особистості, котра мислить, говорить і діє... Щоб впливати на особистість воно (предметне середовище) повинно розкрити свій змістовний потенціал, стати словом, тобто прилучитися до можливого словесно-змістовного контексту"².

Яким же чином теорія архітектури пояснює формування образу в архітектурі? На його формування впливають дві складові: культурна та матеріально-фізичне існування у середовищі. Саме перша відрізняє архітектурну форму від суто утилітарної будівельної форми. Образ виконує комунікативну функцію і в архітектурі, і в процесі розвитку культури. Образ — це міст між архітектором і глядачем, між архітектурним об'єктом і культурою. Тому реалізація образу-задуму в архітектурному творі ґрунтується на можливості архітектора попередньо передбачити відображення цього образу у свідомості користувача, замовника, глядача. Інтерпретація або переклад образу архітектурного об'єкта на природну мову вводить цей об'єкт до сфери когнітивного простору культури — семіосфери. Сучасна нам культура — переважно мовна — є певним семіотичним простором нашої колективної свідомості, породженням взаємодії чисельних мов і мовноподібних утворень

¹ Еко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста.— СПб, 2005.— С.138.

² Янковская Ю.С. Семиотика в архитектуре — диалог во взаимодействии: Место семиотических исследований в современной теории архитектуры.— Екатеринбург, 2003.— С.95.

(іконічних і вербальних).

Культура — творчий продукт взаємодії чисельних людських свідомостей у процесі історичного розвитку; свідомість можлива лише за умови існування природної мови. Мова — знаряддя нашої свідомості, а переклад образного уявлення на природну мову — основний механізм діяльності нашої свідомості. Тому семіотичні механізми, що здійснюють вербалізацію образу архітектурного об'єкта — це механізми перекладу іконічних просторових форм на природну мову. Саме ці механізми перекладу, вербалізації, називання та інтерпретації наглядного уявлення (первинного цілісного образу архітектурної споруди) переносять її з площини побутової реальності у семіотичний простір культури.

За межами вербалізації, інтерпретації образної структури архітектурна форма залишається тільки формою будівельною, орієнтованою на задоволення природних психофізіологічних потреб людини, направлених на реалізацію тієї чи іншої предметно-практичної дії, руху і належить до сфери побутової реальності. Осмислена, інтерпретована, перекладена на природну мову архітектурна форма стає формою, що наповнена значеннями і змістами, переживаннями і почуттями, вона набуває своєї другої іпостасі — форми художньої, що належить сфері культури — простору семіосфери.

Тому адекватне трактування історичної архітектури зумовлене традиційною культурою або ціннісним канонем. Канон дозволяє звернутися до глибин, в яких розкривається цілісність буття, культури, особистості. Символічна система, що описує цю глибину, може бути простим міфом або складними міфолого-філософськими конструкціями, але канон завжди з ними пов'язаний.

Чим більш залежна та чи інша складова образу від об'єктивних матеріально-фізичних властивостей архітектурного об'єкта, що діють на психофізіологічний аспект сприйняття людиною, тим далі вона від семіосфери. Образ — основа комунікації, його складові виконують різні функції змістопородження. За С.Ю.Янковською, складовими образної структури архітектурного об'єкта є (табл. 1.):

образ орієнтації — відображений у свідомості людини, окреслює місце, що відокремлює його з безлічі інших, дає можливість обмежити простір для того, щоб в ньому проявила себе подія (соціальний, функціональний процес), подія породжує значення, значення провокує безліч суб'єктивних змістів. Функцією образу орієнтації є обмеження психологічного простору — простору дії — виділивши його з безкрайого і тому абстрактного для людини фізичного

Табл. 1. Складові образної структури архітектурного об'єкту

<p>Образ орієнтації</p> <p>— зв'язок з фізіологічною необхідністю орієнтації людини в просторі, спонукання до діяльності, переміщенню; відповідає на запитання: де я? куди йти?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Єгипет. Піраміди в Гізе. 2. Рим. Колізей. 	 <p style="text-align: center;">1</p>	 <p style="text-align: center;">2</p>
<p>Образ впізнання</p> <p>— співвіднесення з якоюсь категорією; вербалізація, найменування побаченого відповідно до функціональних ознак; відповідає на запитання: що це?</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Алчевський металургійний комбінат. 4. Львів. Оперний театр. 	 <p style="text-align: center;">3</p>	 <p style="text-align: center;">4</p>
<p>Образ інтерпретації</p> <p>— зацікавлення, оцінювання суджень; відповідає на запитання: навіщо? чому так?</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Стамбул. Храм Св. Софії. 6. Париж. Ейфелева вежа. 	 <p style="text-align: center;">5</p>	 <p style="text-align: center;">6</p>
<p>Образ інтуїції</p> <p>— сукупність відчуттів, що залишається поза свідомістю або частково усвідомлена; відповідає на запитання: як я себе відчуваю?</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Інтер'єр Софії Київської. 8. Інтер'єр кафе Креп де Шин по вул. Гоголівській. 	 <p style="text-align: center;">7</p>	 <p style="text-align: center;">8</p>

простору. Образ орієнтації знаходиться поза межами семіосфери, він належить побутовій реальності, проте його можна розглядати як основу події, яка може призвести до породження значення (змісту) в архітектурному просторі;

образ впізнання — вербалізація, називання побаченого відповідно до функціональних ознак — виділяє об'єкт із безлічі інших, називаючи людина приписує об'єкту відповідне поняття (слово) згідно з тими або іншими подіями, діями (обумовленими функціональним призначенням), які в цьому об'єкті реалізуються. Образ впізнання обмежує область значень об'єкта, що приписуються, він є критерієм визначення — підходить чи не підходить якесь соціально-культурне визначення до того, що презентується, і до особистих моделей відтворення світу;

образ інтерпретації — реалізує змістопороджуючу функцію архітектурної форми або простору. Інтерпретація пов'язує архітектурний об'єкт із чисельністю культурних значень і змістів, вербалізує змістовну сутність просторової форми. Чим банальніше форма, тим точніше визначення її значення. Подійні архітектурні форми набувають не характерних для них раніше значень, потрапляючи в нетрадиційний, парадоксальний контекст, який може бути обумовлений і містобудівною ситуацією, і зміною первинної функції, і певним історичним періодом. Так, наприклад Ейфелева вежа у Парижі, з одного боку є інженерним досягненням того часу, матеріальним свідченням епохи, а з іншого — встановлення настільки масивної і підкреслено конструктивної інженерної споруди у серці історичного міста не могло не стати подією, яка забезпечила цій формі незгасний інтерес. Нині ця подійна форма стала символом Парижу;

образ інтуїції — на підставі усвідомлених або підсвідомих реакцій людини, що проявляються в емоційному стані, формується відношення людини до архітектурного об'єкта (простору), яке може бути вербалізовано, а може знаходитись на рівні емоційних реакцій. Це відношення пов'язано із картиною світу людини, набір таких відношень (переживань простору) є основою для формування уявлень людини про світ, буття, що проявляються у відповідно організованому місці.

Література

1. Косаревська Р.О. Дослідження комунікативної моделі "Парк-Адресат" // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник.— К.: КНУБА, 2006.— Вип.16.— С.56-60.
2. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / Перев. с англ. и итал. С.Д.Серебряного.— СПб.: «Симпозиум», 2005.— 502 с.

3. Янковская Ю.С. Семиотика в архитектуре — диалог во взаимодействии: Место семиотических исследований в современной теории архитектуры.— Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003.— 125 с.: 73 ил.

Анотація

Стаття знайомить з сучасними тенденціями архітектурної семиотики.

Аннотация

Статья знакомит с современными тенденциями архитектурной семиотики.

УДК 72.01

О.І.Косаревський, Р.О.Косаревська

СПАДКОЄМНІСТЬ ФОРМ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Спадкоємність архітектурних форм в організації міського середовища забезпечує необхідну усталеність форм поведінки, допомагає закріпленню та розвитку структури цінностей і норм, які визначають сформований у середині даної культури зразок "людської природи". Соціальна інформація, що "осідає" у суспільстві, значима саме в зв'язку з забезпеченням спадкоємності у формах поведінки людей. Соціологи свідчать, що в сформованому середовищі, яке не має коренів у часі, форми поведінки менше стійкі, частіше виникає і більш різко виявляється відокремлення вікових груп. Все це дозволяє стверджувати, що проблема зв'язку старого і нового існує в площині не стільки архітектурно-естетичній, скільки загальнокультурній. Від неї залежить формування у свідомості людей уяви часу та спадкоємність минулого у прийдешньому.

Ця думка властива багатьом дослідникам міського середовища і є дуже доречною, оскільки прекрасно ілюструє необхідність збереження саме модерної архітектури як останнього свідка-символу економічного розвою України. Вона необхідна для залучення до коренів тих давніх соціально-економічних відносин, які на сьогодні є актуальними. Те що деякі шанувальники мистецького адаптаційного формулювання утилітарних потреб сучасних нуворишей, вважають провінційною еклектикою у сутності своїй є реалією української ментальності, скалками багатовікової "провінційності". Але якої провінційності? Саме так зване хуторянство, специфічне відношення-ставлення з одного боку до землі як об'єкту всеосяжної культури, а з іншого — до естетизованих образів функціонально виправданого матеріального оточення,